

Wizyta *ad limina* w obowiązującym ustawodawstwie Kościoła

RYSZARD RYBAK

W dniach od 12 stycznia do 14 lutego 1998 roku biskupi polscy – podzieleni na trzy grupy – odbyli wymaganą prawem kanonicznym wizytę *ad limina Apostolorum*. Do tego wydarzenia nawiązał Sekretarz Stanu kard. Angelo Sodano, który na zaproszenie Konferencji Episkopatu Polski i nuczusza apostolskiego abpa Józefa Kowalczyka, w dniach od 29 kwietnia do 2 maja 1998 r. przebywał w Polsce. Podczas swojego przemówienia do biskupów polskich 1 maja 1998 r. tak mówił: *Pragnę również wspomnieć wizytę Biskupów polskich ad limina Apostolorum, jaka miała miejsce w styczniu i lutym tego roku. Wizyta ta dała wam okazję do spotkania z Ojcem Świętym, jak również z dykasteriami Kurii Rzymskiej. Każde nawiedzenie grobów apostolskich ma głęboki wymiar eklezjalny i jest znakiem hierarchicznej wspólnoty cum Petro et sub Petro. Poprzez wymianę informacji i doświadczeń, która nabiera szczególnego charakteru wymiany duchowych darów, następuje wzajemne ubogacenie się, umacniające jedność Kościoła przy zachowaniu różnorodności¹.*

Obecne ustawodawstwo dotyczące teŝ wizyty i związanej z nią relacji o stanie diecezji, opierające się na następujących dokumentach Kościoła: Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. (kan. 399-400); Konstytucja apostolska Jana Pawła II *Pastor Bonus* (28 czerwca 1988); Kongregacja Biskupów *Dyrektorium o wizycie 'ad limina'* (29 czerwca 1998), jest przedmiotem rozważań niniejszego artykułu.

¹ Angelo Sodano: *Przemówienie do biskupów polskich*, „L'Osservatore Romano”. *Wydanie polskie* 8-9(1998), 56.

I. WIZYTA AD LIMINA I RELACJE PIĘCIOLETNIE

Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z roku 1983 wskazuje na dwa podstawowe cele wizyty *ad limina*, którą biskupi powinni odbywać co pięć lat²: *Biskup diecezjalny ... powinien udać się do Rzymu dla uczczenia grobów świętych Apostołów Piotra i Pawła oraz spotkania się z Biskupem Rzymu*³.

Konstytucja apostolska *Pastor bonus* ukazuje trzy zasadnicze cele wizyty: *ad Apostolorum Principum sepulcra peregrinatio eorumque veneratio, congressio cum Summo Pontifice, atque colloquia apud Romanae Curiae Dicasteria*⁴.

Również *Dyrektorium* o wizycie *ad limina* definiuje w podobny sposób trzy podstawowe cele wizyty:

- *il pellegrinaggio e l'omaggio alle tombe dei Principi degli Apostoli;*
- *l'incontro con il Santo Padre;*
- *i contatti con i Dicasteri della Curia Romana*⁵.

Regulamin Generalny Kurii Rzymskiej powtarza prawie słowo w słowo Konstytucję apostolską *Pastor bonus* oraz *Dyrektorium* o wizycie *ad limina* w tym, co dotyczy celów wizyty biskupów w Rzymie⁶.

Natomiast dla *Adnexum* wizyta ma trzy zasadnicze elementy: *Primum enim Visitatio «ad limina» sacram significationem accipit, dum Sanctorum Petri et Pauli, Apostolorum Principum, Romanae Ecclesiae pastorum atque columnarum, sepulcra ab Episcopis invisuntur ac veneratione coluntur.*

Deinde Visitatio ad limina significationem personalem indicat, quoniam singuli Episcopi cum Petri successore congregiuntur atque os ad os cum illo loquuntur.

² Por. *KPK* kan. 399, § 1 oraz kan. 400, § 1

³ *KPK*, kan. 400, § 1.

⁴ Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 31, w *AAS* 80(1988), 868.

⁵ Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *Enchiridion Vaticanum (EV)* XI, 1114.

Dyrektorium sugeruje, że do tych zasadniczych celów może dołączyć także kontakty z jedną z parafii rzymskich; tamże.

⁶ *Wizyta «ad limina» składa się z trzech zasadniczych elementów: pielgrzymki do grobów Apostołów, spotkania z papieżem i spotkania z odpowiedzialnymi z różnych Dykasteriów Kurii rzymskiej; Sekretariat Stanu, Regolamento Generale della Curia Romana (4 lutego 1992), art. 125, w *AAS* 84 (1992), 251.*

Także we wstępie do księgi liturgicznej, która ma służyć biskupom jako pomoc w odprawianiu nabożeństw podczas wizyty *ad limina*, a która została dołączona do *Dyrektorium* (por. n. 3. 1. 3.), znajdujemy cele wizyty, które: *wyrażają bardzo dobrze sens duchowy drogi, którą biskupi w całym świecie spełniają udając się do Rzymu w określonych czasach, oddanie czci Apostołom Piotrowi i Pawłowi, ich mistrzom w wierze i zobaczenie Piotra w osobie jego następcy; La liturgia nelle visite «ad limina», Premessa, n. 1.*

*Denique significatio curialis, id est communitatis notam prae se ferens habetur, Cum Episcopi etiam apud Romanae Curiae Dicasteria, Consilia et Officia in colloquium cum eorum Moderatoribus veniunt*⁷.

Biorąc pod uwagę wszystkie wspomniane wyżej dokumenty można wskazać, że w myśl obowiązującego prawa wizyta *ad limina* ma trzy naczelne cele: 1. Pielgrzymkę i uczczenie grobów Świętych Apostołów Piotra i Pawła, pasterzy i kolumny Kościoła w Rzymie; 2. Spotkanie biskupa z papieżem; 3. Wizytę biskupa w różnych Dykasteriach Kurii rzymskiej.

W myśl kanonu 400 §1 do wizyty *ad limina*, którą należy odbywać co pięć lat⁸, jest zobowiązany biskup diecezjalny i wszyscy ci, co w prawie są z nim zrównani⁹. Są zatem zobligowani do odbycia wizyty prałaci i opaci terytorialni¹⁰, wikariusz apostolski¹¹, administrator apostolski na stałe erygowany¹², przełożony kościoła partykularnego, utworzonego na bazie rytu wiernych lub z innych motywów jak np. biskup polowy¹³.

Kanon 400 §2 postanawia, że obowiązek wizyty *ad limina* biskup *powinien wypełnić osobiście*, w przypadku jednak prawnej przeszkody może to

⁷ Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), *Adnexum I*, n. 6, w *AAS* 80(1988), 916.

⁸ Por. *KPK* 1983, kan. 399, § 1.

⁹ Por. *KPK* 1983, kan. 381, § 2; 368. Por. także art. 29 Konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*, w *AAS* 80(1988), 867.

¹⁰ Por. *KPK* 1983, kan. 370.

¹¹ Por. *KPK* 1983, kan. 371, § 1.

Aczkolwiek prefekt apostolski jest zrównany w prawie z biskupem diecezjalnym, tym niemniej biorąc pod uwagę początkową fazę tworzenia Kościoła lokalnego, w którym się znajduje, a także z powodu innych trudności, nie jest on zobowiązany do odbycia wizyty «*ad limina*»; por. *KPK* 1983, kan. 400, § 3.

¹² Por. *KPK*, kan. 371, § 2.

¹³ *Ordinarius (militaris) obligatione tenetur visitationis «ad limina», ad normam iuris*; Jan Paweł II, Konst. Ap. *Spirituali militum curae* (21 kwietnia 1986), n. XII, w *AAS* 78(1986), 485; por. także n. I, w *tamże*; *KPK* 1983, kan. 372, § 2.

Należy zauważyć, że Kodeks z 1983 r. (kan. 294-297), gdy mówi o prałaturach personalnych nie umieścił ich w tej części, w których mowa o Kościołach partykularnych, tzn. nie zostały umieszczone w części II księgi II, gdzie opisana jest struktura hierarchiczna Kościoła, ale w tytule IV w części I księży II, która mówi ogólnie o wiernych, między tytułem o świętych szafarzach czyli duchownym i V o stowarzyszeniach wiernych. Legislator chciał wyrazić intencję nie upodabniania ani porównania prałatur personalnych do Kościołów partykularnych. Z tego wynika, że prałat nie jest zobowiązany do wizyty «*ad limina*». Odnośnie tego zobacz: L. J. Gutierrez, *Le prelatore personali (kann. 294-297)*, w *AA.VV. Il fedele cristiano. La condizione giuridica dei battezzati* (coll. *Il Codice del Vaticano II* n. VII – ed. A. Longhitano), Bologna 1989, 175-183; G. Ghirlanda, *Prelatura personale*, w *AA.VV., Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, (ed. C. Corral, V. De Palois, G. Ghirlanda), Cinisello Balsamo (MI) 1993, 818-821.; P. Rodriguez, *Iglesias particulares y prelaturas personales*, Pamplona 1985.

uczynić przez koadiutora, gdy go posiada, albo poprzez biskupa pomocniczego¹⁴. Może go zastąpić także kapłan z jego prezbiterium¹⁵.

Ten sam kanon w paragrafie trzecim biorąc pod uwagę ewentualne trudności, które mógłby mieć wikariusz apostolski z przybyciem do Rzymu stanowi, że może on wypełnić swój obowiązek z większą elastycznością tzn.: *poprzez zastępcę przebywającego nawet w Rzymie*¹⁶.

Według *Pastor bonus*¹⁷ wizyta biskupa Kościoła łacińskiego w Rzymie podlega kompetencji Kongregacji ds. Biskupów¹⁸. Aczkolwiek *Pastor bonus* nie mówi tego wprost, to jednak można to samo powiedzieć o kompetencjach Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów, w stosunku do biskupów krajów misyjnych w tym co dotyczy wizyty *ad limina*. Ponieważ jeśli weźmiemy razem numery 89 *Pastor bonus*¹⁹, *Dyrektorium o wizycie «ad limina»*²⁰ a także *Regulamin Generalny Kurii Rzymskiej*²¹, wynika, że Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów ma takie kompetencje w stosunku do biskupów krajów misyjnych²².

¹⁴ KPK 1983, kan, 400, § 2.

Kanon 405, § 2 który mówi: *Biskup koadiutor oraz biskup pomocniczy ... winni wspomagać biskupa diecezjalnego w całym zarządzaniu diecezją, a także zastępować go w czasie, gdy jest nieobecny lub gdy ma przeszkody*. Por. także Kan. 403, §§ 2 i 3.

¹⁵ KPK 1983, kan, 400, § 2.

Należy zauważyć, że w Kodeksie 1917 (kan. 342), biskup mógł zostać zastąpiony przez godnego kapłana *in eiusdem dioecesi resideat*, bez określania, czy tenże kapłan powinien być *jednym z jego presbiterium*, zamieszkujący w diecezji.

¹⁶ KPK 1983, kan. 400, § 3.

Mając na uwadze kan. 399, § 2, aczkolwiek nie zostało to wprost powiedziane, biskup, który objął w kanoniczne posiadanie diecezję, w roku określonym dla *«ad limina»*, a który zbiega się w całości lub w części z pierwszym dwuleciem od rozpoczęcia jego rządów w Kościele partykularnym, na ten raz nie jest zobowiązany do udania się do Rzymu. Por. G. G h i r l a n d a, *Rapporti Santa Sede-Vescovi: la visita «ad limina» Apostolorum*, w AA.VV., *La Curia Romana nella Costituzione Apostolica «Pastor Bonus»*, (Coll. Studi Giuridici, XXI – ed. P. A. Bonet e C. Gullo), Libreria Editrice Vaticana 1990, 128.

¹⁷ *Pro Ecclesiis particularibus suae curae concreditae Congregatio omnia procurat quae visitationes ad limina respiciunt* Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 81, w AAS 80(1988), 880.¹⁸ Kodeks z 1983, mówiąc o Kurii rzymskiej nie określa kompetencji poszczególnych Kongregacji, tak jak to robił Kodeks z 1917 w kanonach 246-264, jedynie odsyła do prawa partykularnego. Por. KPK 1983, kan. 360.

¹⁹ *Eidem subsunt territoria missionum ... ceteraque asolvit, quae Congregatio pro Episcopis intra suae competentiae ambitum exercet* Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 89, w AAS 80(1988), 882.

²⁰ *Biskupi, którzy podlegają Kongregacji dla Kościołów Wschodnich i ds. Ewangelizacji Narodów, Biuro Koordynacji zajmujące się organizowaniem wizyt znajduje się w tych Dykasteriach; Kongregacja Biskupów, Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w EV XI, 1113.

²¹ Por. Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), art. 124, w AAS 84(1992), 251.

²² Znajdujemy potwierdzenie, aczkolwiek pośrednie także w Konstytucji *Pastor bonus* w art. 58, § 1. Jeśli Kongregacja Kościołów wschodnich: *Omnia quoque explet, quae de relationibus*

Można zaobserwować, że Kodeks z 1983 r. nie obliguje biskupów koadiutorów i pomocniczych do odbycia wizyty *ad limina*. Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, aby i oni wzięli w niej udział, tym bardziej, jako najbliżsi współpracownicy biskupa diecezjalnego²³. Aktualny Kodeks ściśle łączy obowiązek wizyty *ad limina*, który każdy biskup diecezjalny i wszyscy z nim w prawie zrównani muszą odbyć²⁴ z przedstawieniem: *papieżowi sprawozdania o stanie powierzonej sobie diecezji, według formy i w czasie określonym przez Stolicę Apostolską*²⁵.

Należy zauważyć, że biskup diecezjalny przed objęciem w kanoniczne posiadanie diecezji jest zobligowany do złożenia przysięgi na wierność Stolicy Apostolskiej, w której mówi: *Statutis temporibus vel occasione data Apostolicae Sedes rationem de pastoralis meo officio reddam*²⁶.

W ten sposób przyjmuje obowiązek złożenia relacji o stanie diecezji. Zważywszy, na istnienie ścisłego powiązanie między wizytą w Rzymie a relacją pięcioletnią, biskup pośrednio przyrzeka, spełnienie obowiązku odbycia wizyty *ad limina*²⁷.

Kodeks Jana Pawła II w odróżnieniu od Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 nie podaje podziału na kraje, z których to biskupi co pięć lat zobowiązani są do udania się do Rzymu. Nie czynią tego także następne dokumenty Stolicy Świętej. W związku z tym obowiązują nadal pięcioletnia ustalone prze Dekret

quinquennialibus ac visitationibus «ad limina» ad normam art. 31, 32 agenda sunt, (Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), w *AAS* 80(1988), 875), zajmuje się wizytami «*ad limina*» Kościołów wschodu im podległych, jest oczywistym, że wizyty w Rzymie biskupów terenów misyjnych wchodzą w kompetencje Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów. Por. także *Annuario Pontificio per l'anno 1993*, Città del Vaticano 1993, 1730.

²³ Nie chodzi tu o przypadek przewidziany w kanonie 400 §2.

²⁴ Należy zauważyć, że także prefekt apostolski, w przeciwnym razie byłoby to wprost powiedziane, jak to ma miejsce w kan. 400, § 3 w tym co dotyczy wizyty «*ad limina*».

²⁵ *KPK* 1983, kan. 399, § 1; Jan Paweł II, Konst. Ap. *Spirituali militum curae* (21 kwietnia 1986), n. XII, w *AAS* 78(1986), 485.

O tym ścisłym związku pomiędzy wizytą «*ad limina*» a relacjami pięcioletnimi zobacz także w: Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 28, w *AAS* 80(1988), 867; Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1091; Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), art. 126, w *AAS* 84(1992), 251.

²⁶ *Formula Iurisiurandi fidelitatis ab Episcopis praestandi*.

²⁷ Por. G. Ghirlan da, *Rapporti Santa Sede-Vescovi: la visita «ad limina Apostolorum»*, dz. cyt., 128.

Należy zauważyć, że w formule z 1975, biskup przysięgał bezpośrednio spełniać obowiązek odbywania wizyt «*ad limina*», jak i składać relacje pięcioletnie o stanie diecezji. Por. L. De Cherverria, *La visita «ad limina» – Comentario al Decreto de 29 de junio 1975*, w *Rev.Esp.Der.Can.* 32(1976), 379.

Kongregacji biskupów *Ad Romanam Ecclesiam* z 1975²⁸. Biskup może powstrzymać się od wypełnienia i przedstawienia relacji pięcioletniej, jeśli rok *przy-pada w całości lub części w pierwszym dwuleciu pasterzowania diecezji*²⁹.

Biskup powinien wysłać relacje o stanie diecezji do Kongregacji ds. Biskupów lub Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów³⁰. Według *Pastor bonus: Relatio super dioecesis statu Sanctae Sedi sex mensibus ante tempus pro visitatione statutum mittatur*³¹. Natomiast *Dyrektorium* przedłuża czas nadesłania relacji z sześciu do trzech miesięcy przed odbyciem wizyty *ad limina*³².

Należy podkreślić, że wizyta *ad limina* oraz relacje pięcioletnie o stanie diecezji wchodzi w aspekt bardziej ogólnych kontaktów, jakie powinny mieć miejsce między Stolicą Apostolską a Kościołami partykularnymi. Kiedy Stolica Apostolska przygotowuje dokumenty o znaczącej wadze, *Pastor bonus* podkreśla konieczność zapytania o zdanie biskupów³³. Zapytanie o zdanie biskupów może się odbyć na różne sposoby, ale wizyta w Rzymie wydaje się najbardziej odpowiednią okazją dla takich konsultacji bądź to indywidualnych bądź grupowych. Tym bardziej, że jednym z celów wizyty *ad limina* jest, aby papież i Kongregacje Kurii rzymskiej byli bezpośrednio informowani na temat konkretnych problemów Kościołów partykularnych, a w ten sposób lepiej prowadzili misję

²⁸ Por. Święta Kongregacja Biskupów, Decr. *Ad Romanam Ecclesiam* (29 czerwca 1975), n. 2, w *AAS* 67(1975), 675.

Tylko *Dyrektorium* mówi o relacjach diecezjalnych czyni takie odniesienie w nocie do Dekretu z 1975. Tym samym potwierdza to fakt, że podział uczyniony przez Dekret obowiązuje. Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1095.

²⁹ *KPK* 1983, kan. 399, § 2. Por. także Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1095.

Mając na uwadze aktualną procedurę wypełniania obowiązku wizyty *«ad limina»* w grupie z innymi biskupami tej samej prowincji kościelnej, wydaje się uzasadnione, aby także tenże biskup wysłał podobnie jak inni biskupi swoją relację i udał się do Rzymu. Por. V. Cárcel Ortí, *Legislazione e magistero di Giovanni Paolo II sulla visita «ad limina Apostolorum»*, w *Mon. Eccl.* 118(1993), 473-476; G. G h i r l a n d a, *Rapporti Santa Sede-Vescovi: la visita «ad limina Apostolorum»*, dz. cyt., 128.

³⁰ Biorąc pod uwagę ścisły związek między wizytą *«ad limina»* a relacjami o stanie diecezji, kompetentnymi, aby je otrzymać i przeegzaminować są te same kongregacje, jak w wypadku, gdy chodzi o wizytę biskupa w Rzymie.

³¹ J a n P a w e ł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 32, w *AAS* 80(1988), 868.

Il Regolamento Generale della Curia Romana powtarza słowo w słowo Konstytucję Jana Pawła II, jeśli chodzi o czas dla wysłania relacji pięcioletnich. Por. Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), art. 126, w *AAS* 84(1992), 251.

³² *Relacje zwyczajnie powinny być wysłane ... około sześć miesięcy (a w każdym przypadku nie mniejszym niż trzy miesiące) przed wizytą «ad limina»*; Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1099.

³³ Por. J a n P a w e ł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 26., § 1, w *AAS* 80(1988), 866.

służącą Kościołowi powszechnemu³⁴. Wizyta *ad limina* może być także okazją, aby omówić te kwestie, które zostały już wcześniej przedstawione przez biskupów, a odpowiedź nie została jeszcze udzielona. Biskupi mogą także przedłożyć sprawy szczególnie ważne, wymagające kontaktu osobistego, a wizyta taki zakłada³⁵. Do spotkania z biskupami podczas wizyty, Dykasterie Kurii Rzymskich przygotowują się również poprzez współpracę z nuncjuszami, którzy prowadzą swoją misję w Kościołach partykularnych³⁶.

II. PRZYGOTOWANIE I PRZEBIEG WIZYTY AD LIMINA

Kongregacja biskupów w świetle zasad, które inspirowały Konstytucję apostołską *Pastor bonus* 29 czerwca 1988, wydając Dyrektorium o wizycie *ad limina* pragnęła w sposób konkretny wskazać poprzez odpowiednią normatywę, w jaki sposób biskupi mogliby najlepiej przygotować się i odbyć wizytę *ad limina* w Rzymie³⁷.

I. PRZYGOTOWANIE WIZYTY AD LIMINA

Jeśli chodzi o przygotowanie wizyty dokument wskazuje na dwa elementy: przygotowanie dalsze i przygotowanie najbliższe.

³⁴ Por. Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), n. 10 i art. 13 w *AAS* 80(1988), 853-854; *Adnexum I*, w *tamże.*, 913-917; Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1090; *Formula Iurisiurandi fidelitatis ab Episcopis praestandi*; Kongregacja Biskupów, Decr. *Ad romanam Ecclesiam* (29 czerwca 1975), w *AAS* 67(1975), 674-675; Paweł VI, List Ap. M. p. *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* (24 czerwca 1969), w *AAS* 61(1969), 474. Por. także G. Hirlanda, *Rapporti Santa Sede-Vescovi: la visita «ad limina» Apostolorum*, dz. cyt., 126; J. Beyrer, *Le linee fondamentali della Cost. Ap. Pastor bonus*, w AA.VV., *La Curia Romana nella Costituzione Apostolica Pastor Bonus*, (Coll. Studi Giuridici, XXI – ed. P. A. Bonet e C. Gullo), Libreria Editrice Vaticana 1990, 30.

³⁵ Por. *tamże.*, art. 26, § 3; Kongregacja Biskupów, *Formula relationis quinquennalis* (1982), *Animadversiones praeviae*, n. 5.

³⁶ Por. Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 27, w *AAS* 80(1988), 867; Kongregacja Biskupów, Decr. *Ad romanam Ecclesiam* (29 czerwca 1975), w *AAS* 67(1975), 976.

³⁷ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1093-1132.

Zapowiedź o publikacji *Dyrektorium* znajdujemy w Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), *Adnexum I*, n. 6, w *AAS* 80(1988), 917.

a. Przygotowanie dalsze

Ze swej strony przygotowanie dalsze dzieli się na trzy aspekty:

1. Pierwsze to przygotowanie duchowe. Biskup świadom, że ma przed sobą znaczący akt służący dobru diecezji i całego Kościoła, powinien poczuć potrzebę włączenia do refleksji i modlitwy całą wspólnotę diecezjalną, w szczególności zaś wspólnoty zakonów klauzurowych, ośrodki modlitwy, bądź pokuty, celem umocnienia związków jedności, miłości i solidarności w wierze i apostołacie. Ważne elementy sytuacji Kościoła partykularnego powinny być analizowane przed Bogim³⁸.

2. Innym ważnym elementem przygotowania jest zredagowanie i przesłanie przez biskupa do Rzymu relacji pięcioletniej o stanie diecezji, która jemu została powierzona³⁹, w celu, aby mogła być: *studiata e riassunta in una esposizione sintetica da presentare al santo padre, per consentirgli di prendere conoscenza dello stato e dei problemi di ciascuna chiesa, prima della visita*⁴⁰.

Ordynariusz, przygotowując sprawozdanie może skorzystać z przygotowanej przez Kongregację biskupów *Formula relationis quinquennalis*⁴¹. Kwestionariusz może zostać wykorzystany jako narzędzie pracy, pomoc, zawierając szereg pytań z różnych dziedzin życia duszpasterskiego, na które odpowiedź ułatwi biskupowi opracowanie relacji⁴². W opisie Kościoła partykularnego przez biskupa Dyrektorium zaleca się: *zwięzłość, przejrzystość, precyzję*,

³⁸ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1094.

³⁹ Por. *tamże.*, 1095.

⁴⁰ *Tamże.*, 1099. Por. także *tamże.*, 1091; Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 32, w *AAS* 80(1988), 868; Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), art. 126, w *AAS* 84(1992), 251; Kongregacja Biskupów *Formula relationis quinquennalis* (1982), *Animadversiones praeviae*, n. 2.

Należy zauważyć, że została utworzona specjalna komisja, która powinna przedstawiać wszystkie swoje obserwacje uczynione po przeegzaminowaniu relacji i przesłać je do kompetentnych Dykasterii, które będą brane pod uwagę podczas spotkań tak z papieżem jak i w Kongregacjach. Por. Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 32, w *AAS* 80(1988), 868.

⁴¹ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1096; *Formula relationis quinquennalis* (1982).

Odnośnie formularza należy podkreślić, że Kongregacja Biskupów po formularzu wydanym w 1975 r. opublikowała jeszcze dwa inne formularze z 1981 i 1982 r., do którego odnosi się Dyrektorium. Między formularzami z 1975 i 1981 r. a tym z 1982 r. różnica polega na tym, że ten ostatni nie posiada drugiej i trzeciej części zawierającej pytania skierowane do biskupów podległych Kongregacji dla Kościołów Wschodnich i ds. Ewangelizacji Narodów. Nie ma także części, która to tłumaczy. Najnowszy formularz mówi po prostu, że biskupi powinni wysłać kwestionariusz do Kongregacji biskupów, która następnie przesyła do różnych Dykasterii i urzędów te części relacji, który je dotyczą. Z tego wynika, że Kongregacja dla Kościołów Wschodnich i ds. Ewangelizacji Narodów używa formularza z 1975 lub 1981 r.

⁴² Por. *tamże.*, *Animadversiones praeviae*.

*konkretność, obiektywność w przedstawianiu autentycznych informacji o problemach; o inicjatywach, które się podejmuje; o trudnościach, które się napotyka oraz o celach, które pragnie się osiągnąć*⁴³.

Za przygotowanie redakcji jest odpowiedzialny biskup, który może poprosić o współpracę kompetentne i zaufane osoby, zwłaszcza swoich najbliższych współpracowników, zachowując przy tym konieczną rezerwę, która powinna otaczać takie dokumenty⁴⁴. Relacja powinna być przygotowana w trzech kopiach. Zalecane jest, aby zostały przesłane do różnych Kongregacji ekstrakty z relacji, tego co podlega kompetencji tychże Dykasteriów, a do których biskup zamierza się udać w czasie wizyty *ad limina*⁴⁵.

Aczkolwiek językiem urzędowym Kurii rzymskiej jest nadal język łaciński, dano możliwość korzystania z języków znanych dzisiaj przez większość ludzi. Bierze się to stąd, iż język łaciński jest coraz mniej znany, dlatego też Kongregacja pozwala, aby relacje były pisane w językach najbardziej rozpowszechnionych np. języku włoskim, angielskim, hiszpańskim, niemieckim i francuskim. Przewidziane jest utworzenie centrum językowego, w którym będą tłumaczone dokumenty⁴⁶.

3. Trzeci aspekt odległego przygotowania wizyty *ad limina* dotyczy przedstawicieli Stolicy Apostolskiej, którzy powinni czuwać, aby wizyta została dobrze przygotowana i odbyta⁴⁷.

Formularz jest podzielony na 14 rozdziałów i zawiera pytania dotyczące: 1. *Organisatio pastoralis et administrativa dioecesis*; 2. *Conditio religiosa generalis*; 3. *Conditio oeconomica dioecesis*; 4. *Sacra liturgia*; 5. *Clerus*; 6. *Religiosi atque Instituta Saecularia*; 7. *Cooperatio missionaria*; 8. *Seminaria et universitates*; 9. *Catechesis*; 10. *Institutio catholica*; 11. *Laici: vita et actio apostolica*; 12. *Oecumenismus – religiones non christianae – non credentes*; 13. *Iustitia et caritas*; 14. *Aliae questiones pastorales*. Formula zawiera także osiem not statystycznych; *tamże*.

⁴³ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1097. Należy zauważyć, że biskup wypełniając formularz musi brać pod uwagę kan. 207 *KKKW*.

⁴⁴ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1098.

⁴⁵ Por. *tamże.*, 1100.

Biorąc pod uwagę, że relacje o stanie diecezji zawierają materię dotyczącą kompetencji różnych Kongregacji i wymagają wspólnej ich opinii lub decyzji, zwłaszcza jeśli chodzi o ważne kwestie, mogą być przedmiotem spotkania plenarnego, zwyczajnego lub międzydykasterialnego. Mogą być także przeegzaminowane przez Kongres Kongregacji. Por. *J a n P a w e ł II*, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988) art. 11-12; 21, w *AAS* 80(1988), 863; 865; Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), tit. I-IV, w *AAS* 84(1992), 236-242.

⁴⁶ Por. *J a n P a w e ł II*, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 16, w *AAS* 80(1988), 863; Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), art. 128, w *AAS* 84(1992), 252.

⁴⁷ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1101-1103; *J a n P a w e ł II*, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), *Adnexum I*, n. 7, w *AAS* 80(1988), 917.

Kodeks z 1983 r., mówiąc o nuncjuszu nie wymienia jego roli w przygotowaniu wizyty, jednak, pośrednio także to wchodzi w zakres jego zadań wymienionych w kan. 364, 1°-3°.

Na kilka miesięcy przed rozpoczęciem roku, w którym przypada odbycie wizyty, nuncjusze zainteresowanych krajów powinni przypomnieć biskupom o ich obowiązku udania się do Rzymu⁴⁸. W tym samym czasie powinni poprosić Konferencje episkopatów, aby ustaliły w porozumieniu z zainteresowanymi, jedną lub więcej dat, w których byłoby możliwe odbycie wizyty *ad limina*. Następnie nuncjusz uzgodnia daty z Prefekturą Domu Papieskiego, której jednym z zadań jest opracowanie na cały rok kalendarza wizyt *ad limina*⁴⁹. Do zadań nuncjusza należy także zadbanie, aby biskupi, którzy są do tego zobowiązani, w odpowiednim czasie przesłali swoje relacje pięcioletnie⁵⁰.

b. Przygotowanie bliższe

Drugim etapem jest przygotowanie bliższe, które dotyczy uzgodnienia z Kongregacją biskupów dat i szczegółów wizyty *ad limina*⁵¹. W tym punkcie organizowania wizyty znaczącą rolę odgrywa Sekretariat Konferencji Biskupów i Biuro Koordynacji przy Kongregacji biskupów⁵².

Konferencja episkopatu, powinna ustalić wspólną datę dla wszystkich biskupów z tej samej prowincji kościelnej bądź regionalnej, aby wszyscy biskupi, którzy do nich należą mogli udać się w tym samym czasie do Rzymu. W ustalaniu dat należy mieć na uwadze, iż wizyta ma przede wszystkim charakter osobisty⁵³.

⁴⁸ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1101.

⁴⁹ Por. *tamże.*, 1102.

Trzeba zauważyć, że numery 1. 3. 1 i 1. 3. 2. *Dyrektorium* powtarzają słowo w słowo z Dekretu *Ad Romanam Ecclesiam*, n. 4, w *AAS* 67(1975), 677.

⁵⁰ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1103.

Korzystnym byłoby, aby także nuncjusze, w tym samym czasie, wysłali swoją opinię o rządach biskupa, który przygotowuje się do wizyty *«ad limina»*. Tym bardziej, że według *Pastor bonus*, Kongregacje powinny konsultować się z nimi odnośnie spraw dotyczących Kościołów partykularnych, w których sprawują swoje funkcje. Por. Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 27, w *AAS* 80(1988), 868; Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), w *AAS* 84(1992), 251, art. 127.

⁵¹ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1104-1113.

⁵² Po publikacji *Dyrektorium* przez Kongregację biskupów, wewnątrz niej zostało utworzone Biuro Koordynacji, pomagające w przygotowaniu prawidłowego przebiegu wizyty *«ad limina»*. Por. M. Costalunga, *La Congregazione per i vescovi*, w AA.VV. *La Curia Romana nella Costituzione Apostolica Pastor bonus*, (Coll. Studi Giuridici, XXI – ed. P.A. Bonet e C. Gullo), Libreria Editrice Vaticana 1990, 290; *Anuario Pontificio per l'anno 1993*, Città del Vaticano 1993, 1179.

⁵³ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1106.

Byłoby korzystnym ustalenie daty na zgromadzeniu plenarnym Konferencji Episkopatu lub na zgromadzeniu wszystkich biskupów prowincji lub regionu.

Sekretariat Konferencji biskupów poprzez nuncjuszy⁵⁴ powinien uzgodnić terminy wizyt z Prefekturą Domu Papieskiego⁵⁵, która następnie powiadamia Biuro Koordynacji wizyt *ad limina*⁵⁶. Ten sam Sekretariat Konferencji Episkopatu jest odpowiedzialny za wysłanie do Biura Koordynacji opisu grup odbywających wizytę, tzn. podanie ich liczby, opis uczestników, sytuację socjo-pastoralną z której pochodzą, problemy, które dotyczą ich terenów itd. Dyrektorium proponuje przedstawienie jednego dokumentu wspólnego przygotowanego przez biskupów, zawierającego informacje, propozycje i ewentualne prośby, które chcieliby jako grupa przedstawić Stolicy Apostolskiej⁵⁷. Sekretariat Konferencji biskupów ustala z Biurem Koordynacji spotkania, bądź to osobiste, bądź w grupach w Dykasteriach Kurii Rzymskiej, podając tematy i sprawy, o których będzie w nich mowa. Zachowane zostało jednak prawo biskupa, aby uczynił to osobiście⁵⁸. Do tych wszystkich uzgodnień Konferencja Biskupów wyznacza odpowiedzialnego, przebywającego w Rzymie, który śledziłby przygotowania i przebieg wizyty *ad limina* oraz utrzymywał kontakty zarówno między biskupami jak i z Biurem Koordynacji⁵⁹.

W tym punkcie nasuwa się pytanie: kiedy powinien odbyć wizytę *ad limina* biskup polowy? Co powinien zrobić jeśli, liczni biskupi z jakiegoś kraju nie udają się razem do Rzymu i dzielą się na grupy? Do której grupy należy? Czy do tej, gdzie stolica kraju jest reprezentowana i gdzie zazwyczaj znajduje się także jego kościół katedralny?, kuria?, czy też do grupy, gdzie znajduje się większość wspólnot wojskowych? Nie są to sprawy tylko drugorzędne, ponieważ pozostaje fakt, iż w sytuacji w której biskupi są podzieleni na grupy, biskup polowy będzie miał tylko częściowy kontakt ze swoimi współbraćmi należącymi do tej samej Konferencji Biskupów. Kwestia pozostaje otwarta i powinna zostać uregulowana przez Stolicę Apostolską⁶⁰.

⁵⁴ Por. *tamże.*, 1102.

⁵⁵ Jednym z zadań Prefektury Domu Papieskiego jest ustalanie audiencji u papieża. Por. Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 181, § 3, w *AAS* 80(1988), 909.

⁵⁶ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1105.

⁵⁷ Por. *tamże.*, 1107.

⁵⁸ Por. *tamże.*, 1108. por. także Kongregacja Biskupów *Formula relationis quinquennalis* (1982), n. 5.

⁵⁹ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1109.

⁶⁰ Por. J. Beyer, *La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae a proposito degli Ordinariati Militari*, w *Quad. Dir.Eccl.* 2(1989), 115.

Beyer proponuje wizytę «*ad limina*» dla wszystkich ordynariuszy polowych tego samego kontynentu w tym samym czasie. Por. *tamże.*, 115-116.

W ostatnim punkcie przygotowana bliższego, Dyrektorium wymienia zadania Biura Koordynacji, które powinno być pomocne biskupom w organizacji i przebiegu wizyt *ad limina*. Biuro omawia z Sekretariatem Konferencji biskupów lub z odpowiedzialnym wyznaczonym przez Konferencję biskupów, wszystkie sprawy dotyczące kalendarza wizyt, programu, czasu celebracji, spotkań rzymskich oraz wizyt w Dykasteriach Kurii rzymskiej⁶¹. Poza tym Biuro powiadamia każdą Kongregację o przewidzianych terminach wizyt, przesyła do Kongregacji, w zależności od ich kompetencji, te części relacji pięcioletnich, które je dotyczą⁶². Wręcza Prefekturze Domu Papieskiego corocznie kompletny wykaz biskupów zobowiązanych do wizyty *ad limina*, z przybliżonymi datami, preferowanymi przez nich, aby udać się do Rzymu oraz otrzyma od niej ustalony kalendarz audiencji dla poszczególnych biskupów lub ich grup⁶³.

2. PRZEBIEG WIZYTY *AD LIMINA*

Prawdziwy przebieg wizyty *ad limina* zawiera trzy podstawowe fundamenty.

a. Pielgrzymka i uczczenie grobów Apostołów Piotra i Pawła

Wizyta, którą odbywają biskupi w Rzymie nie jest tylko zwykłą wizytą protokolaną lub administracyjną. Na pierwszym miejscu stawia się pielgrzymkę do grobów apostołów Piotra i Pawła, pasterzy i filarów Kościoła w Rzymie, gdzie poprzez celebracje liturgiczne cementuje się wspólnotę kościelną i buduje tych którzy w niej uczestniczą⁶⁴. Nabożeństwa liturgiczne zostają zorganizowane przez Biuro Koordynacji w porozumieniu z Sekretariatem Konferencji episkopatu lub z desygnowanym przedstawicielem⁶⁵. Najważniejsze nabożeństwa są odprawiane w Bazylikach św. Piotra i św. Pawła za Murami⁶⁶. Istnieje możliwość aby

⁶¹ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1110 i także 1125-1126.

⁶² Por. *tamże.*, 1111; Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), art. 126, w *AAS* 84(1992), 251.

⁶³ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1112.

⁶⁴ Por. *tamże.*, 1115; Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), *Adnexum I*, n. 6, w *AAS* 80(1988), 916; *La liturgia nelle visite «ad limina»*, Premessa, n. 2.

⁶⁵ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1116.

⁶⁶ Por. *tamże.*

biskupi, pojedynczo bądź w grupach, za pośrednictwem Biura Koordynacji, ustalili także inne daty nabożeństw liturgicznych w bazylikach takich jak Santa Maria Maggiore i św. Jana na Lateranie⁶⁷. W tym celu dołączono do Dyrektorium spe-
 cjanie przygotowane obrzędy liturgiczne, służące pomocą w odprawianiu tychże nabożeństw liturgicznych⁶⁸. Zaleca się, aby w nabożeństwach uczestniczyli także wierni i kapłani, którzy towarzyszą własnym biskupom jak i wierni tychże diecezji obecnie przebywający w Rzymie, bądź we Włoszech⁶⁹.

b. Spotkanie biskupa z papieżem

Drugi akt wizyty *ad limina* to moment szczególnie uroczysty: każdy biskup spotyka się podczas osobistej rozmowy z następcą św. Piotra, *Wikariuszem Chrystusa i Głową widzialną całego Kościoła*⁷⁰.

Biskupi przybywają do papieża *ut in eo Cephama videant* (cfr. Gal 1, 18)⁷¹ i w tym momencie, *ecclesiae universalis Pastor communicat atque colloquitur cum particularium Ecclesiarum Pastoribus*⁷². Rzeczywiście, spotykają się dwie osoby: biskup kościoła partykularnego i biskup Rzymu, każdy z własną niekwestionowaną odpowiedzialnością, i nie jako osoby izolowane: *ambo enim proprio modo representat, atque repraesentare debent, summam Ecclesiae, summam fidelium, summamque Episcoporum, que quodmodo unicum nos in Christi corpore constituunt. In ipsorum enim communione fideles ipsis concrediti inter se communicant, atque universalis Ecclesia Ecclesiaeque particulares inter se pariter communicant*⁷³.

Podczas tego spotkania rozprawiają z papieżem *coram atque privatim* o problemach własnych diecezji⁷⁴, a przy tej okazji *relationem super dioecesis statu Romano Pontifici exhibent*⁷⁵. Ze strony Biskupa Rzymu *ipsos in fede et*

⁶⁷ Por. *tamże.*, 1118; *La liturgia nelle visite «ad limina»*, Premessa, n. 4.

⁶⁸ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1117.

⁶⁹ Por. *tamże.*, 1119; *La liturgia nelle visite «ad limina»*, Premessa, n. 2.

⁷⁰ *LG* 18 b.

⁷¹ Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), N. 10, w *AAS* 80(1988), 853; Por. także *tamże.*, *Adnexum I*, n. 6, 916.

⁷² Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), N. 10, w *AAS* 80(1988), 853. Por. *tamże.*, art. 29, 867.

⁷³ Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), *Adnexum I*, n. 3, w *AAS* 80(1988), 914. Por. także *tamże.*, n. 1, 913.

⁷⁴ Por. Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), N. 10, w *AAS* 80(1988), 853.

⁷⁵ *Tamże.*, art. 28, 867.

*caritate confirmat atque sustinet*⁷⁶. Dzień i godzina audiencji zostaje ustalona z Prefekturą Domu Papieskiego, która o nich informuje Biuro Koordynacji⁷⁷. Jeśli będzie taka możliwość przewidziane jest wspólnie z papieżem celebrowanie Mszy św., a po niej spotkanie z wszystkimi biskupami⁷⁸. Odprawienie Mszy św. z wszystkimi biskupami zostało zapoczątkowane przez Pawła VI⁷⁹ i jest kontynuowane przez Jana Pawła II⁸⁰. Podczas spotkania z wszystkimi biskupami papież przemawia do biskupów, dając im przeróżne wskazania duszpasterskie, w zależności od sytuacji w jakiej się znajdują, udziela poparcia dla prowadzonych inicjatyw itd.⁸¹.

c. Kontakt biskupa z Dykasteriami Kurii Rzymskiej

Trzecim elementem wizyty *ad limina* jest wizyta biskupów w Dykasteriach Kurii Rzymskiej. Według *Adnexum I* wizyta odbyta w Kongregacjach przez biskupów ma podwójny cel: – *ipsis accessus praebet ad singulas Romanae Curiae compages, immo ad quaestiones, quas illae directo tractant secundum singulas cuiusque rerum provincias, quae illarum iuri tributae sunt, propria adhibita peritia atque exercitatione;*

– *Episcopi praeterea tutius terrarum orbis ambitu, in quo singulae Ecclesiae particulares exstant, in communis pastoralis sollicitudinis quaestiones introducuntur, quae universalem Ecclesiam respiciunt*⁸².

⁷⁶ *Tamże.*, art. 29.

⁷⁷ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1120, i także 1105; 1112.

Dyrektorium podaje także, w jaki strój powinni być ubrani biskupi udając się audiencję, tzn. *la veste filettata con fascia paonazza; tamże*, 1122.

⁷⁸ Por. *tamże.*, 1121.

⁷⁹ De Echeverría L., *La visita «ad limina»*, dz.cyt., 397-399; V. Cárcel Ortí, *Legislación vigente sobre la visita «ad limina Apostolorum». El decreto Ad Romanam ecclesiam de 1975*, w *Questioni canoniche*, (Studia Univ. S. Thomae in Urbe: 23), Milano 1984, 117-126.

⁸⁰ Przedstawienie bardziej szczegółowego spotkania Jana Pawła II i biskupów podczas ich wizyty *«ad limina»*, patrz V. Cárcel Ortí, *Legislazione e magistero di Giovanni Paolo II sulla visita «ad limina Apostolorum»*, w *Mon. Eccl.* 118(1993), 466-486.

⁸¹ Kardynał Poletti tak opisuje wspólne spotkanie wszystkich biskupów włoskich: *W ten sposób było możliwe dla papieża, w odpowiedzi biskupom, przedstawienie im dokładnego, precyzyjnego, zróżnicowanego oraz autorytatywnego nauczania pastoralnego, podkreślenie pojedynczo głównych problemów duszpasterskich Włoch, powiązanie i skomentowanie według specyficznych warunków życia, z czego wytworzył się organiczny i kompletny obraz życia duszpasterskiego kościoła we Włoszech; U. Poletti, Un direttorio pastorale offerto alla chiesa italiana, w *L'Osservatore Romano*, 15 lutego 1987, 5.*

⁸² Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), *Adnexum I*, n. 6, w *AAS* 80(1988), 916-917.

Dlatego przybiera ona istotne znaczenie na mocy ścisłego powiązania, mającego miejsce między papieżem a urzędami kurialnymi, które są narzędziami zwyczajnymi *ministerium petrino*, a które działają z władzą zwyczajną zastępczą w imieniu papieża⁸³, dla dobra całego Kościoła i w służbie biskupom⁸⁴.

Biskupi pojedynczo, w grupach lub komisjach udają się do różnych dykasteriów, aby przedstawić swoje problemy i sprawy dotyczące ich diecezji, celem otrzymania informacji, udzielenia wyjaśnień, a także by odpowiedzieć na ewentualne zapytania⁸⁵. Aby kontakty były owocne wskazane jest, żeby w Kongregacjach znano te części relacji pięcioletnich, które podlegają kompetencji tychże dykasteriów, a także te sprawy, które biskupi chcą przedyskutować indywidualnie⁸⁶. Kontakt biskupa z urzędnikami Kurii Rzymskiej sam w sobie ma charakter osobisty. Jednak, jak w przypadku spotkania z papieżem, także Dyrektorium przewiduje możliwość wizyty wszystkich biskupów, podczas której jeden z uczestniczących, (zalecane jest aby był to przewodniczący Konferencji Episkopatu), przedstawił syntetyczny obraz sytuacji pastoralnej w reprezentowanym regionie⁸⁷. Także w tej fazie wizyty *ad limina* naczelną rolę odgrywa Biuro Koordynacji przy Kongregacji biskupów, którego obowiązkiem jest przygotowanie i zorganizowanie tychże spotkań⁸⁸. Odpowiedzi bądź wyjaśnienia udzielone w urzędach Dykasterii mają walor autorytatywny, tylko wtedy, gdy zostały napisane i zapro-

⁸³ *Concilio Vaticano II character ... vicarius Romanae Curiae ... ponitur, quandoquidem ipsa... non proprio iure neque proprio marte operatur: potestatem enim a Romano Pontifice acceptam exercet essentiali quadam et nativa cum Ipso necessitudine, quia huiusmodi potestatis proprium est ut agendi studium cum voluntate illius, a quo oritur, semper coniungat*; Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), N. 8, w *AAS* 80(1988), 850-851; Por. także CD 9.

⁸⁴ Por. Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), N. 8, w *AAS* 80(1988), 851.

⁸⁵ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1123.

Praktycznie biskupi mogliby się udać do Kongregacji w zależności od spraw przedstawionych w ich relacjach o stanie diecezji, a które należą do kompetencji tych Kongregacji. Por. Kongregacja Biskupów, *Formula relationis quinquennalis* (1982), n. 5.

⁸⁶ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1124 i 1100. Por. także Kongregacja Biskupów, *Formula relationis quinquennalis* (1982), *Animadversiones praeviae*, n. 5.

⁸⁷ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1127 i także 1123; Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), art. 126, w *AAS* 84(1992), 251.

⁸⁸ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1125.

W Biurze Koordynacji biskupi mogą otrzymać wszystkie informacje potrzebne w tym co dotyczy urzędów i osób do których należy się zwrócić, jak również procedurę, którą należy zachować. Por. *tamże.*, 1126.

tokółowane w sposób właściwy dla Kurii rzymskiej⁸⁹. W innym przypadku mogą służyć tylko jako informacje, rady, wskazania, itd.⁹⁰.

W końcowej części Dyrektorium proponuje jeszcze jeden element wizyty biskupa w Rzymie tzn. możliwość kontaktu duszpasterskiego z jedną z parafii rzymskich. Za pośrednictwem Biura Koordynacji⁹¹ istnieje możliwość zorganizowania jednego lub więcej spotkań o charakterze duszpasterskim między kościołem partykularnym, którego biskup wraz z kapłanami i wiernymi przybył z wizytą do Rzymu, a jakąś parafią rzymską, wspólnotą lub centrum akcji religijnej, kulturalnej, itp. celem wzajemnego poznania i wymiany doświadczeń duszpasterskich⁹². Spotkania mogą w przyszłości przerodzić się w dalszą współpracę na polu pastoralnym i charytatywnym pomiędzy określoną parafią rzymską, a którąś z parafii diecezji, z której biskup był z wizytą *ad limina*⁹³. Zaleca się również w przypadku, gdy w Rzymie jest własny Kościół lub parafia krajowa spotkanie z rodakami⁹⁴.

Kiedy wizyta *ad limina* jest zakończona, Kongregacja podejmuje *conclusiones, eorum dioeceses respicientes, cum Episcopis dioecesanis scripto communicat*⁹⁵.

d. Nieprzestrzeganie obowiązku wizyty *ad limina* i relacji pięcioletnich

Zamykając obowiązujące ustawodawstwo dotyczące wizyty *ad limina* i relacji pięcioletnich, pozostaje jeszcze do powiedzenia kilka słów o nieprzestrzeganiu obowiązku przez biskupa.

Wizyta *ad limina* i relacja o stanie diecezji należą do obowiązków biskupa. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nie przewiduje bezpośrednio żadnego ukarania tego, który jej nie wykonuje. Oczywiście biskup, który nieprawnie opuszcza wizytę lub nie składa relacji może zostać ukarany przez kompetentną

⁸⁹ Por. *tamże.*, 1128; Sekretariat Stanu, *Regolamento Generale della Curia Romana* (4 lutego 1992), część II, tyt. VIII, w *AAS* 84(1992), 247-248.

⁹⁰ Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV* XI, 1128.

⁹¹ Por. *tamże.*, 1132.

⁹² Por. *tamże.*, 1129 i także 1114.

⁹³ Por. *tamże.*, 1131.

Mógłby to być także kościół patronalny kardynała, który należy do Konferencji biskupów, a który również przybył z wizytą «*ad limina*», a kościół ten byłby jakimś centrum życia duszpasterskiego.

⁹⁴ Por. *tamże.*, 1130.

⁹⁵ Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), art. 81, w *AAS* 80(1988), 880.

Kongregację⁹⁶. Dykasterium mogłoby także nałożyć nakaz karny, aby dać impuls do przestrzegania obowiązków wizyty *ad limina* i relacji pięcioletnich⁹⁷.

ZAKOŃCZENIE

Wizyta *ad limina apostolorum* w sposób doniosły, a zarazem bardzo konkretny wyraża katolickość Kościoła oraz podkreśla jedność Kolegium Biskupów, zbudowanego na fundamencie Następcy św. Piotra. Według obowiązujących dokumentów Kościoła (zwłaszcza Konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*), wizyta biskupów w Rzymie ma być okazją do coraz bardziej owocnych spotkań pomiędzy Papieżem a biskupami, a tym samym między głową Kościoła Powszechnego, a głową Kościoła Partykularnego.

W związku z tym, nie należy wizyty traktować jedynie jako aktu prawno-administracyjnego, który biskupi są zobowiązani wypełniać co pięć lat. Wizyta biskupów w Rzymie jest wydarzeniem kościelnym. Jest okazją dla biskupa, aby wzmocnił swoją własną odpowiedzialność za Kościół, odczuł do głębi wspólnotę hierarchiczną z innymi biskupami, a zwłaszcza z Następcą św. Piotra; jest okazją do wymiany *darów*, między tym co w Kościele jest partykularne i tym, co jest powszechne.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany w 1983, mówi o wizycie *ad limina* i związanej z nią relacji o stanie diecezji, w kanonach 399 i 400. Dnia 28 czerwca 1988 została opublikowana Konstytucja apostolska *Pastor bonus* Jana Pawła II, która mając na uwadze kanony 399 i 400 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. poświęca 5 artykułów (art. 28-32) wizycie *ad limina* i relacji o stanie diecezji, którą biskupi są zobowiązani przesałać do Stolicy Apostolskiej. Do Konstytucji został dołączony tzw. *Adnexum I*, gdzie została ukazana ważność pastoralna wizyty *ad limina*. Kongregacja biskupów 29 czerwca 1988 r. wydała także Dyrektorium o wizycie *ad limina*, w którym zostały przedstawione praktyczne wskazania, aby w jak najlepszy i najbardziej efektywny sposób przygotować i przeprowadzić wizytę *ad limina* i związaną z nią relację o stanie diecezji.

⁹⁶ Znaczącą rolę mogliby odgrywać nuncjusze [tym bardziej, że oni muszą przypomnieć o obowiązku wizyty i relacjach. Por. Kongregacja Biskupów, *Direttorio per la visita «ad limina»* (29 czerwca 1988), w *EV XI*, 1128; Jan Paweł II, Konst. Ap. *Pastor bonus* (28 czerwca 1988), *Adnexum I* n. 7 w *AAS* 80(1988), 917; Święta Kongregacja Biskupów, Decr. *Ad romanam Ecclesiam* (29 czerwca 1975), w *AAS* 67(1975), 676] poprzez których kompetentne Kongregacje mogą naciskać na biskupów, aby wypełnili ten obowiązek.

⁹⁷ W tym przypadku możnaby dojść do nakazu karnego (Por. Kan. 48 i 49; 1319), aby doprowadzić do przestrzegania dyscypliny kościelnej.